

U dijelu *Crkva bosanska* (143-150) autor razmatra percepciju pripadnika Crkve bosanske iz ugla bizantskih i postbizantskih kroničara i pisaca. Posebno je interesantna, u znanosti odavno poznata, poslanica patrijarha Genadija Skolarija i spomenuto djelo Halkokondila koji tretiraju sljedbenike ove crkve kao kudukere. Iako s rezervom, Babić zaključuje kako je herceg Stjepan bio pravoslavne vjere. Bez ikakve ambicije za uplitanjem u detaljniju elaboraciju, bitno je napomenuti kako se radi o iznimno kompleksnom problemu o kojem jednoslojne zaključke nisu uspjeli ponuditi ni znanstveni pristupi koji su za primarni cilj imali upravo ovo pitanje.

U posljednjem poglavlju koje tretira *Istorijsko-geografske osobenosti Bosne iz ugla vizantijskih istoričara* (151-159) autor uočava markantnu crtu kod većine izvora koji ukazuju na brdovitost terena te snagu bosanskih utvrda. Bizantski pisci su stanovnike Bosne nazivali Ilirima, Dalmatima i Vostrima.

Studija *Vizantija i Bosna* autora Borisa Babića predstavlja uspješan poduhvat rekonstrukcije odnosa Bosne i Bizantskog carstva u srednjem vijeku. Ova publikacija upotpunjuje saznanja dosadašnje historiografije o odnosima Bosne i drugih zemalja. Kronični nedostatak izvornog materijala autoru je iznimno ograničio istraživački prostor i otežao sklapanje šire slike o odnosima Bosne i Bizanta. Karakter i porijeklo izvornog materijala dozvolio je rekonstrukciju slike o Bosni koju su svojevremeno formirali bizantski pisci. Detaljnija rekonstrukcija i usporedba međusobnih odnosa susjednih zemalja i Bizanta, za koje je očuvana značajnija izvorna podloga, svakako bi doprinijela kontekstualizaciji bosansko-bizantskih odnosa u domenu onovremene regionalne političke scene.

Enes Dedić

Martyn Rady, *The Habsburg Empire: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2017., 129 str.

U zadnja dva desetljeća otkad je pokrenuta izrazito uspješna i popularna serija "Very Short Introductions" Oxford University Pressa bavila se mnogim temama. Te su knjige uvijek bile ambiciozne. Onima kojima format nije poznat, tekst je uistinu jako kratak (*very short*), generalno doseže do nekih stotinjak stranica, ali u njima uvode na značajan način teme koje su velike, duboke i kompleksne. Od popisa tema se čovjeku zavrti u glavi: Bog, oglašavanje, vrag, arhitektura krajolika, ludilo, knjigovodstvo, oceani i beskonačnost su same neke od tema koja su dostupne. Teme u pripremi uključuju siromaštvo, organizirani kriminal te četvrto izdanje o Europskoj Uniji. Povijest je unutar tema lijepo zastupljena. John Arnold je napisao uvod cijeloj disciplini, dok su drugi promatrali raznoliki spektar povijesnih razdoblja, mjesta, osoba, ideja i pokreta. Zahvaljujući Martynu Radyju i njegovoj jezgrovitoj i lagano čitljivoj knjizi, Habsburzi su sada dostupni širokom krugu čitatelja, jednako kao i, primjerice, Ruska povijest, Kelti, Britanija u 20. stoljeću, Magna Carta ili antička Asirija.

Nema manjka knjiga o povijesti Habsburgovaca. No, Radyjev prilog je zasigurno najkraći od svih koji su pisali o tome. Kroz sedam poglavlja i oko stotinjak stranica, Rady traga o osposni i padu Habsburgovaca od srednjega vijeka do 20. stoljeća. On inicijalno naglašava osnovne tvrdnje koje su potrebne da se izgradi razumijevanje Habsburgovaca – identificira im porijeklo na području današnje Švicarske, a priča je počela sa stanovitim Radbotom (oko 945.-1045.) te objašnjava otkud izvode svoje obiteljsko ime. U ovom djelu uvodi i fizičke deformitete koje je imala nekolicina Habsburgovaca te naglašava da je svaki od njihovih posjeda zapravo bila

kompozitna država sastavljena od raznih teritorija. Promatrajući problematiku koja je okupirala dinastiju kroz nekoliko stotina godina, Rady zaključuje da su se njihove težnje "mijenjale, od dobivanja krune do šampiona katoličke vjere i obrane Europe od Turaka i borbe protiv vala revolucionarnog republikanizma" (17).

Habsburgovci su do kraja srednjega vijeka postali jedna od vodećih obitelji Europe. To ima mnogo veze s ambicijom i hrabrošću vojvode Rudolfa IV. U 13. stoljeću, Rudolf I. bio je izabran kao rimski kralj, međutim, nikad nije težio da bude okrunjen za cara u Rimu. U 14. stoljeću, Rudolf IV. je bio smjeliji. Primjerice, izdao je krivotvorenu ispravu koja je navodno pokazivala da je Julije Cezar potvrdio kući Habsburg položaj prvaka u Svetom Rimskom Carstvu. Sreća je pratila kuću Habsburg. Frederik Štajerski je izabran kao njemački kralj 1440., većim dijelom jer nije bilo drugih kandidata te je postao carem 1452. godine. S Frederikom je došla poznata kratica AEIOU. Rady naglašava da značenje još uvijek nije posve jasno, ali da je preferirano čitanje toga *Austria Est Imperator Orbis Universae*. Zaista, to ima više smisla nego je možda moglo imati kada je Karlo V. "jedan neugledni mladić čija su usta [...] trajno razjapljena" (26), došao 1516. na tron u Španjolskoj.

U tom su razdoblju Španjolci dosegli Meksiko, Peru, Karipske otoke i Filipine i Habsburgovci su došli na početak posjedovanja "globalnog carstva" (59), iako će ono za njih biti izgubljeno 1700 smrću posljednjeg habsburškog vladara Španjolske, Karla II.

Rady posvećuje veliki dio trećeg i četvrtog poglavlja vladavini ulogama koje su igrali različiti Habsburgovci u turbulentnom razdoblju reformacije, protureformacije i Tridesetgodinjskog rata. Nakon što je postao car 1519., pristup Karla V. njegovim različitim teritorijima bio je da ih upravlja kao kompozitnu monarhiju gdje se svakom pojedinom državna jedinica vladalo uzimajući u obzir njezine institucionalne i pravne tradicije i uvjete. Veliku važnost igrali su "savjeti" i "povjerenstva" (34). Dvor, ceremonije i simbolizam bili su također važni aspekti habsburške vlasti, a zasigurno najspektakularniji okvir za to je bila palača Filipa II. Escorial izvan Madrida. Ovdje je kralj držao nekih 7.000 relikvija. Filip je tada očito bio potpuno predan svojoj katoličkoj vjeri. Kako se da očitati iz Radyjevog narativa, drugi Habsburgovci bili su konfesionalno složenije osobe. Ferdinand I. tolerirao je Luterizam, a njegov sin Maksimilijan II. odbijao se definirati drugačije nego kršćanin. Rudolf II., najpoznatiji po svojim interesima za "intelektualnu egzotiku" (41), podržavao je stranu protureformacije, ali je također davao ustupke protestantima u Gornjoj i Donjoj Austriji i posebice u Češkoj kroz Pismo veličanstva 1609. Grublji pristup protestantizmu je prvo zauzeo Matija i potom Ferdinand II. koji je "obnovio katolicizam u velikom dijelu svojih područja i slomio moć sabora i plemstva u austrijskim i češkim zemljama" (46).

U obradi 18. i 19. stoljeća, Rady prvo razmatra katedralizam – vjerojatno dobar subjekt za neki drugi vrlo kratki uvod – i objašnjava njegove veze s teorijom prirodnog prava prije uvođenja prosvijećenog apsolutizma kako su ga prakticirali Marija Terezija i njen sin Josip II. Pod njihovom vlašću reforme su bile brze i implementirane kroz dekrete, više nego kroz zakonodavstvo motivirano kroz diskusiju i raspravu u zemaljskim saborima. Rady pronalazi važnu distinkciju između prosvjetiteljstva kako ga je doživjela Srednja Europa i onog koji je viđen u, recimo, Britaniji i Sjevernoj Americi. Kasniji je značio, među ostalim, naglasak na pojedincu i njegovim pravima i ograničenje vlasti, dok je prvi bio zabavljen s "pokoravanjem pojedinca općem dobru, onako kako ga je suveren razumijevao" (63). Treći važni igrač pojavljuje se iz narativa - Clemens von Metternich. Saznajemo da se taj "očesljani kicoš" (71) bojavao da bi se revolucija mogla ponovo pojaviti u Europi i ugroziti Habsburgovce i da, možda, i nije

bio toliko konzervativan kako su neki sugerirali. Pokušao je provesti gospodarske reforme, ali se vitalne društvene i političke promjene nisu nikad ostvarile i revolucija koje se toliko bojao stigla je 1848. donoseći sa sobom kaos. Do 1867. car Franjo Josip potvrdio je odvojene ustave za austrijsku i ugarsku polovicu carstva i tako je Austro-Ugarska Monarhija ili Dvojna monarhija rođena.

U završnom poglavlju, Rady raspravlja Prvi svjetski rat i kraj Habsburškog carstva. Pažljivo objašnjava kako su Bosna i Hercegovina bile u centru napetosti u godinama prije nego je nadvojvoda Franjo Ferdinand umoren u Sarajevu 1914., prije nego ukratko opiše habsburške ratne napore i posljedice njihovog poraza. Konačno, Rady ustvrđuje "propast habsburškog carstva bila je posljedica Prvog svjetskog rata" (108). No, također podsjeća i na to da ono nije bilo jedinstveno u svom raspadu, spominjući kako carska Rusija i Osmansko Carstvo nisu prošle bolje, dok je Britanija imala vlastite probleme u Irskoj. U zaključku, a možda misleći i na mnogo novije događaje, Rady kaže "Gdje je jednoč stajalo habsburško carstvo u Srednjoj Europi sada je 13 republika. Mnogima od njih vladali su nasilnici i lopovi, koji su pljačkali njihovo stanovništvo. Zaista, Habsburgovci su ipak radili bolje" (108).

Martyn Rady je vjerojatno najviše poznat zbog svog rada na povijesti Ugarske, ali ovaj njegov prikaz je potpun i pokriva sve habsburške posjede, uključujući one izvan Europe, Tekst prati više korisnih ilustracija, od kojih pažnju najviše privlači slika nadvojvode Franje Ferdinanda pruerušenog u balzamiranog faraona (96). Knjiga će svakako biti nužno štivo za svakog zapadnog znanstvenika ili studenta koji se bude počinjao baviti Habsburškom Monarhijom.

Christopher Nicholson

Chris Wickham, *Sleepwalking into a New World: The Emergence of Italian City Communes in the Twelfth Century*, Princeton University Press, Princeton 2015., 305 str.

Nova monografija plodnog britanskog medievista, oksfordskog profesora Chrisa Wickhama, pruža pitak sintetski osvrt na popularnu temu europske srednjovjekovne povijesti – genezu urbanih komuna u srednjoj i sjevernoj Italiji između 11. i 12. stoljeća. Radi se o predmetu kojemu je Wickham posvetio nekolicinu ključnih publikacija – što u formi kraćih članaka, što u obliku specijaliziranih monografija posvećenih određenoj komuni ili regiji. No ova je knjiga autorov prvi monografski pregled ovoga bitnog fenomena srednjovjekovne povijesti.

Djelo otvara uvod pod naslovom *Communes* (1-20), u kojemu Wickham izlaže geografski i vremenski okvir studije, istraživačka pitanja i svoj originalan konceptualni aparat. Autor si zadaje uistinu ambiciozan zadatak – odgonetnuti misaone horizonte protagonista geneze urbanih autonomnih komuna. Pitanje "što su mislili da rade" ("what did they *think* they were *doing*", 6) provlači se kroz cijeli narativ. Autor traga za odgovorima kroz razne vrste povijesnih vrela: od narativnih izvora poput gradskih anala i kronika, preko dokumentarnih izvora poput sudskih parnica i notarskih spisa, sve do radova nastalih iz pera samih komunalnih konzula. Wickham naglašava da ne postoji jedna općeprihvaćena definicija "prave" srednjovjekovne komune i stoga izlaže idealan tip koji se temelji na tri ključne karakteristike: osviještena gradska zajednica sposobna za kolektivne akcije; regularna rotacija izbornih gradskih funkcija koju provodi, ili barem legitimira, urbani kolektiv; gradska autonomija u čiju nad-